



# POLICENTRIČNO OMREŽJE SREDIŠČ IN DOSTOPNOST PREBIVALSTVA DO STORITEV SPLOŠNEGA IN SPLOŠNEGA GOSPODARSKEGA POMENA

## ZAPISNIK

### 1. JAVNEGA POSVETA

Ljubljana Tacen, 5. 11. 2015

Naročnik projekta: Ministrstvo za okolje in prostor

Izvajalec: Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti  
in umetnosti

Ljubljana, november 2015



## PROGRAM

8.30–9.00 Registracija udeležencev

9.00–9.15 Predstavitev namena in ciljev naloge

9.15–9.45 Usmeritve iz veljavne SPRS in tam definiran sistem poselitve – kritičen pregled

9.45–10.30 Pomen dostopnosti do storitev ter zagotavljanja storitev v okviru središč policentričnega sistema za prostorski ter usklajen regionalni razvoj

10.30–11.00 Odmor

11.00–12.30 Vodena diskusija / delavnice

12.30–13.00 Zaključki

13.00–14.00 Kosilo



## UVOD

Posvet v okviru projekta Policentrično omrežje središč in dostopnost prebivalstva do storitev splošnega in splošnega gospodarskega pomena je obravnaval vlogo storitev splošnega in splošnega gospodarskega pomena za opredelitev tipologije in hierarhije centralnih naselij v slovenskem poselitvenem sistemu. Na posvetu smo predstavili prve rezultate raziskovalne naloge, ki jo po naročilu ministrstva izdeluje Znanstvenoraziskovalni center Slovenske akademije znanosti in umetnosti (ZRC SAZU). Cilj naloge je pripraviti usmeritve in priporočila za razvoj poselitvenega sistema v novi Strategiji prostorskega razvoja Slovenije (SPRS). V prvi fazi raziskovalne naloge je bil pripravljen širši nabor storitev splošnega in splošnega gospodarskega pomena po posameznih tipih centralnih naselij. Prisotnost storitev v naselju ter raven posamezne storitve bo eden od kriterijev za opredelitev vloge urbanih središč v slovenskem poselitvenem sistemu.

Na posvetu smo predstavili vlogo storitev splošnega in gospodarskega pomena za oskrbo prebivalcev in gospodarstva v gravitacijskih območjih centralnih naselij s ciljem oblikovanja meril za opredelitev vloge posameznih naselij v slovenskem poselitvenem sistemu ter preverjanja ustreznosti predlaganega nabora storitev.

V prvi fazi projekta smo na podlagi uveljavljenega opredeljevanja centralnih naselij, ki se v Sloveniji izvaja zadnjih petdeset let, novih pogledov na področju storitev splošnega pomena (services of general interest), katerim je bila posvečena pozornost številnih projektnih skupin v Evropski uniji, ter številnih trendov, ki spreminjajo pomen posameznih storitev splošnega pomena, pripravili širši nabor storitev splošnega pomena in splošnega gospodarskega pomena ter opredelili primerne kazalnike za opredeljevanje središč na ravni različnih stopenj centralnosti.

V nadaljevanju so predstavljeni zapisniki razprav s plenarnih predavanj ter štirih delavnic.



## ZAPISNIK PLENARNEGA DELA

(zapisnik: dr. Jernej Tiran)

Predstavitve so na voljo v prilogah 1 in 2.

### **Blanka Bartol (MOP)**

Velika je razlika med osnutkom in sprejetim dokumentom SPRS 2004! Središča regionalnega pomena so povzdignjena na raven nacionalnih središč: 15 + 15 - pričakovanja, da bodo središča pridobila dodatne funkcije so danes zaradi težnje po racionalizaciji manj verjetna. Večje število središč ne zagotavlja nujno večje kakovosti storitev.

cilj SPRS + merila za določanje in preverjanje središč (+ zagotoviti sodelovanje s središči, ki omogočajo potrebno raven storitev)

### **Tomaž Miklavčič (MOP)**

Strategija teži h koncentraciji, a ne k centralizaciji. Omogoča dobro dostopnost vseh prebivalcev do teh središč/funkcij; Slediti je potrebno zgodovinskemu poselitvenemu vzorcu, trend pa je fragmentacija prostora!

Kako zamejiti središča/naselja? Rezultati projekta ESPON TOWN: štiri večja urbana območja (LJ, MB, Nova Gorica z Gorico in Škofja Loka–Kranj) + 43 malih in srednjevelikih mest (kriterij je bil morfološki).

Projekt Attract-SE: metodološko temelji na številu in razmerju med funkcijami po naseljih; Domžale + Kamnik – po opremljenosti prekašata nacionalna središča. Izven omrežja središč sta primarni funkciji šolstvo in zdravstvo.

ESPON TOWN: število, vrst in medsebojna povezanost med mesti 2001/2011: pomembno povečanje tokov! Okrepljena vloga LJ in KP; večina tokov iz manjših središč v večja; za nekatera središča (somesnja) so značilni uravnani tokovi.

### **Razprava**

Komentar publike: kakšna je sprega z ostalimi državnimi razvojnimi dokumenti? Potrebne bi bile delavnice o splošni razvojni državni strategiji. V ozadju je zakonodaja. Kaj je cilj tega posveta? Stanje v prostoru? Kakšne dolgoročne cilje si je postavila država? Primer Postojne: država je iz Postojne umaknila Policijo.

Tomaž Miklavčič: vabljeni so bili številni, zlasti predstavniki države; če država določi vlogo naselju, je ona odgovorna za te funkcije. Problem so posledice, ki jih ima umik funkcij iz prostora - da za te stvari ni dovolj posluha.

Komentar publike: nimamo sistemsko povezanih strategij in politik na najvišjem nivoju (npr. zdravstvo – postaje za prvo pomoč/urgence). Pomemben pa je tudi čezmejni vidik. Tudi tam



so centri/naselja/poselitve/funkcije – z vstopom v EU so se okrepili pretok storitev, ljudi in blaga, potekajo projekti čezmejnega sodelovanja, pogovori o skupnem upravljanju storitev (primer obih Goric), nastajajo evropska združenja za teritorialno sodelovanje. Pomembna dejavnika sta tudi gostota poselitve in dnevne migracije.

T. Miklavčič: podatki o delovnih dnevni migrantih so zelo slabi, ni pravih informacij Alma

Komentar publike: Z državo se je potrebno dogovoriti, kakšno statistiko sploh potrebujemo! Ne zgolj za Eurostat, za to nalogo rabimo bistveno več in drugačne podatke. Ministrstva bi se o tem morala dogovoriti s SURS; samo podatkovna baza AJ PES bo za tovrstne potrebe premalo.

### **Janez Nared (ZRC SAZU)**

Dva vidika - kohezivnost + konkurenca; kako jih lahko dopolnjujemo in s kakšnimi merili?

Razvoj policentričnega sistema v SLO - kako nam lahko uspe ta sistem uresničevati v praksi?

Dogajajo se spremembe – novi vzorci teritorialne organiziranosti, ki morajo tudi postati izhodišča za opredelitev policentričnega sistema.

Pojavlja se zapiranje šol, pisarn ... kako doseči racionalizacijo in hkratno uresničevanje ustave?

EU – kakšne so definicije storitev (splošnega in splošnega gospodarskega) pomena?

Ključni vprašanji: katere funkcije so za Slovenijo pomembne? Kako lahko država pri tem vpliva na zasebni sektor?

### **David Bole (ZRC SAZU)**

Kakšna so v tujini morfološka in funkcijska merila (morfološka – tudi prostorska razporeditev naselij, funkcijska – tudi ekonomska specializacija naselij) razlikovanje med enimi in drugimi merili ni povsem jasno. Merila niso zapovedana, pogosto so rezultat subjektivne presoje.

Veliko kakovostnih raziskav na to temo je potekalo tudi v Sloveniji, razvitih je bilo veliko načinov in metod določanja. Ta merila naj bodo preprosta, čim bolj enostavna ter naj bodo merila za vrednotenje konkurenčnost in kohezivnost.

### **Jani Kozina (ZRC SAZU)**

Pomembno vprašanje so tudi somestja in delitve funkcij znotraj njih: razpršitev/sodelovanje (car sharing, co-working ...), spremembe v načinu delovanja (IKT), horizontalno povezovanje mest.

Potreba po nadgradnji teorije centralnih krajev; specializacija + komplementarnost; strategija pametne specializacije?).

Kako do podatkov iz tujine za določanje somestij na čezmejni ravni.



Kakšna je dostopnost do storitev znotraj somestij in kako locirati regionalna središča (primera Zasavja in Posavja).

Poseben problem somestja na nižji ravni: primer Cerknica–Podskrajnik.

Vprašanja so tudi: merila/kriteriji združevanja mest/naselij v somestja, katere metode uporabiti za opredelitev somestij, do katere prostorske ravni združujemo mesta v somestja, kako odpraviti zagate v administrativni opredelitvi/zamejitvi naselij in somestij

## **Razprava**

Komentar publike Dostopnost v somestjih: ali se razmišlja tudi o dostopnosti znotraj večjih naselij (npr. Šmartno pod Šmarno goro nima trgovine ...)

Primer klavnice: jih narekujejo ekonomsko obnašanje ali razpisi EU? Smiselno bi bilo analizirati, ali predpisi EU narekujejo/spodbujajo oblikovanje skupnih funkcij za določeno število prebivalcev.

Nared: bomo skušali bomo upoštevati tudi zakonodajna merila (na različnih ravneh); Pomembna vsebinska področja so še oskrba znotraj naselij (težave pri velikih mestih); ali višja raven centralnosti vsebuje tudi nižje (predpostavka); v večjih mestih so problemi povezani z gostoto in ni pa nujno, da se tega problema zavedamo.

Komentar publike: leta 2007 je imela približno polovica ozemlja Slovenije ali 85 % prebivalstva dobro pokritost s širokopasovnim internetom, 15 % pa zelo slabo. Cilj EU je do 2020 oskrbeti vse prebivalce z IKT 20 MB prenosom noter in ven; nekatere slovenske občine so k temu že pristopile (gradi se optika). Da bi prostor ne bil več pomemben zaradi interneta ne drži. Pri povezovanju mest se je treba dogovoriti o organiziranju zbiranja podatkov. Hierarhija 6 ravni je pregloboka.

T. Miklavčič: 6 ravni ravni je potrebnih zaradi primerjave; ta hip sicer še ni povsem jasno, kako v Strategiji bo ... Če ni druge ravni, ki definira hierarhijo, se na lokalni ravni lahko pojavijo velike težave.

Komentar publike: to ni stvar strategije, ampak priročnika. Država problematiko ne more reševati do zadnje vasi.

Komentar publike: mi delamo le strokovne podlage, skušamo pa vse upoštevati celostno problematiko.

Komentar publike: trgovci npr. imajo lasten sistem (primer Hofer), kje postaviti trgovino – upoštevati je potrebno tudi njihova merila! Ni povsem jasno, ali je predmet naloge policentričen/središčna naselja ali širša vloga naselij v sistemu (delovna mesta, mednarodna vloga)?

Nared: če želimo postaviti celosten sistem, moramo upoštevati oboje! Tudi drugi avtorji izpostavljajo to težavo; želimo poiskati najboljše rešitve ...



Bole: pomemben je družbenoekonomski kontekst: primer - Kozje ima večji pomen od Škofljice, ki je primestno naselje;

Komentar publike: somestja – aglomeracije naselij – imajo različne funkcije. Lokalna območja so funkcijsko povezana in prepletena; imamo premalo strokovnih podlag, prostora ne poznamo, eno so teorije, drugo pa praksa.

Nared: ali sta sistema komplementarna ali sta si nasprotna? Ravno zato smo danes želeli ostati vsebinsko široki, vsebine bomo krčili pozneje, zlasti ko bomo vse skupaj aplicirali na slovenski naselbinski sistem. Danes ostajamo na splošni ravni.

T. Miklavčič: stališče naročnika: rabimo input za strategijo in za druge stvari, ki jih počnemo. Skušamo biti praktični, zanima pa nas mešanica obeh vidikov.



# 1. DELAVNICA: KRITIČNO VREDNOTENJE PREDLAGANIH RAVNI CENTRALNOSTI S PRIPADAJOČIMI FUNKCIJAMI

(Moderatorici: Petra Rus, dr. Nika Razpotnik Visković; zapisnik: Peter Repolusk)

*Udeleženci so predhodno dobili predlog ravni centralnih naselij in razširjeni nabor funkcij*

<b>1. Nacionalno središče mednarodnega pomena</b>	<b>5. Središče lokalnega pomena</b>
sedež univerze	osnovna šola
narodno gledališče	bencinski servis
UKC	banka
višje sodišče	zdravstvena postaja
	lekarna
<b>2. Središče nacionalnega pomena</b>	policijska pisarna
visokošolske inštitucije	trgovina
srednja šola z več kot tremi srednješolskimi programi	knjižnica
večja splošna bolnišnica	kulturni dom
okrožno sodišče	sedež občine
pokrajinski muzej	športni objekt
gledališče	skrb za starejše
	postajališče JPP
<b>3. Središče regionalnega pomena</b>	pošta
višješolske inštitucije	
srednja šola	<b>6. Središče vicinalnega pomena</b>
trgovina (splošna/specializirana)	krajevna skupnost
okrajno sodišče	trgovina z mešanim blagom
izobraževanje odraslih	podružnična osnovna šola
bolnišnica	gostilna ali gostišče
	postajališče javnega prometa z vsaj 4 pari voženj na dan
<b>4. Središče medobčinskega pomena</b>	bankomat
veterinarska postaja	poštni nabiralnik
zdravstveni dom	vrtec
UE (GURS, FURS)	sedež društva
okrajno sodišče	širokopasovni internet
dom za ostarele	
zavod za zaposlovanje	
center za socialno delo	
matična knjižnica	
muzej/razstavišče	
policijska postaja	
komunalni servis	
notar	
glasbena šola	
služba nujne medicinske pomoči	
VEM (vse na enem mestu)	
štab civilne zaščite	





## POVZETEK PRIPOMB

### 1. HIERARHIJA SREDIŠČ

- Ljubljana naj bo edino naselje v samostojnem najvišjem rangu – določiti je potrebno funkcije, ki ga opredeljujejo (npr. sedež vlade, parlamenta, ustavnega sodišča,...)
- Nacionalnim središčem mednarodnega pomena, kot jih opredeljuje SPRS, je potrebno določiti funkcije mednarodnega pomena, npr. pomembna prometna vozlišča, letališča, ustanove z meddržavnim ali mednarodnim nivojem delovanja
- Kaj pomeni vicinalno središče? Potrebna je natančnejša opredelitev pojma oziroma uvesti nov termin, npr. središče soseske (izraz je lahko sporen, saj se najpogosteje uporablja za območje znotraj enega samega naselja)
- Problem celotnega poimenovanja rangov centralnih naselij (koherentnost), ki so sicer uporabljeni v SPRS
- Dilema je opredelitve razlike med lokalnim in občinskim središčem, potrebna je natančnejša opredelitev manjših centralnih krajev pod nivojem medobčinskega središča
- Ali je mogoče (smiselno) določati tudi manjša središča znotraj večjih naselij?

### 2. CENTRALNE FUNKCIJE

- Pri dozrajšem naboru funkcij je premalo poudarka na prometu in logistiki; vključevanje cestnega in železniškega omrežja kot kriterija centralnosti je sicer problematično, saj ga težko vežemo na samo eno naselje
- Med centralne funkcije bi bilo potrebno vključiti logistične centre in intermodalna stičišča potniškega in tovornega prometa, tudi zaradi velikega pomena za gospodarstvo
- Pri dejavnostih kot so uprava, socialno delo, zdravstvo ipd. je potreba upoštevati najnižji organizacijski nivo (npr. krajevni urad, geodetska pisarna, policijska pisarna, pomoč starejšim, zdravstvena postaja, patronaža); metodološko bi bilo potrebno ugotoviti, kdaj so zdravstvene in socialne dejavnosti lokalno povezane
- V nabor funkcij vključiti le tista društva, ki imajo dejansko centralno funkcijo
- Med centralne funkcije je potrebno vključiti mladinske centre in organizacije
- Na nižjem nivoju središč je pomembna centralna funkcija tudi pokopališče
- Potrebno je razmejiti med osnovno infrastrukturo (npr. širokopasovni internet) in tisto infrastrukturo, ki jo je lokalno mogoče opredeliti kot centralno funkcijo
- Bolje je določiti minimum funkcij za centralnost kot pa širok nabor (tak metodološki pristop bi bil lahko problematičen pri določitvi središč najnižjega ranga)



## 2. DELAVNICA: FUNKCIJSKA IN MORFOLOŠKA MERILA

(Moderator: dr. David Bole; zapisnik: Maruša Goluža)

Ločitev – nabor funkcij in funkcijska merila; funkcijsko merilo –»moč« naselja, tokovi.

Lokalna samouprava leta 93: določali, kaj mora imeti vsaka občina; našteji 13 funkcij – šola, trgovina, pošta,.... Kasneje spremenjeno – prag je bil določen na 5000 prebivalcev; nova SPRS bo za daljše obdobje, v katerem o trgovini z mešanim blagom ne moremo več govoriti kot o nujni funkciji.

V strategiji ni treba urejati vseh ravni - do katerega nivoja bo šla strategija? Smo določili preveč stopenj centralnosti?

Trend privatizacije javnih služb; državi ni treba zagotavljati vseh storitev v vsakem naselju – oskrbo na oddaljenih območjih država vedno lahko rešuje z določenimi ukrepi, kot je na primer v Franciji – poštarji na domove upokojencem nosijo tudi živila.

Država ne more vplivati na razmestitev funkcij, ki so v privatni lasti (npr trgovine), lahko pa na dejavnosti, ki so v državni lasti (pošte in banke).

Država bo imela vedno manjši vpliv na oskrbo s funkcijami, ker ima vedno manj finančnih sredstev; osredotočiti se moramo na funkcije, na katere ima država vpliv – na trgovino nima.

Zdravje; staranje prebivalstva – dolgotrajna oskrba – zakon še ni sprejet – v državi obstajajo interesne skupine, ki zavirajo delovanje določenih funkcij; tudi zaradi konkurence (socialno kmetijstvo na podeželju npr.).

Središče mora biti konkurenčno navzven – ali obstaja kakšno merilo glede tega? Espon town – zamejevanje mestnih naselij na podlagi gostote prebivalstva, dnevne mobilnosti. Treba je iskati funkcije v prostoru, ki omogočajo povezovanje na daljavo. Funkcije, ki se na različnih ravneh različno odražajo. Na različnih ravneh je treba ugotavljati, kakšne so povezave med središči in zamejiti njihove vloge. Slovenija je v bistvu monocentrična. Povezave na primer s trgovino (hofer) – kaj oni upoštevajo? Politika usmerjanja razmeščanja funkcij ne sme biti preveč restriktivna.

Na različnih ravneh so pomembne različne funkcije – konkurenčnost na višjih ravneh. Nizozemska – merijo poslovna potovanja, izmenjave na univerzah,.... na tak način bi npr. izstopala tudi Idrija; mogoče bi gledali tudi obisk turistov; zaradi pomanjkanja jpp so določeni deli slo manj obiskani kot bi bili lahko.

Storitve splošnega pomena – ne smemo se oddaljiti od tega – katera merila bo država imela za razvrščanje teh dejavnosti.

Nova gorica – regijska bolnišnica je v drugi občini – ne upošteva se somestja – vrtci, šole – kako to koordinirati skupaj z Italijo – veljavna sprs pri Novi gorici ne upošteva tega – bolnišnica je v občini Šempeter - Vrtojba - problem je s povezavami – samo ena cesta iz NG



do Šempetra-Vrtojbe; Nova gorica je spregledana v različnih strategijah (cps) ker nima določenih funkcij.

Dogovori med državo in občine – glede delitev funkcij med občinami.

Trenutno nimamo predpisov glede opredelitve mest.

Število prebivalcev – kot merilo.

Suburbanizacija – ali se to vključuje ali ne – pomembno zaradi npr. jpp; prostorski akti bi se lahko pripravljali na ravni somestij – možnost je, ampak se je ne izkorišča (politika).

Krepimo preveliko število premajhnih središč – to izhaja še iz 60,70. let. Oskrbo na najnižji ravni si lahko privoščijo bogatejše države, ki imajo močno razvite centre. Vseeno je treba zaščititi tudi »socialo«.

Nova Gorica je v SPRS kot kulturni,... center za širši prostor; država bi morala pomagati pri krepitvi, ohranjanju slovenskega kulturnega prostora – npr dvojezične prestave v gledališčih...



### 3. DELAVNICA: DELITVE FUNKCIJ IN SOMESTJA

(Moderator: dr. Jani Kozina; zapisnik: dr. Rok Ciglič)

#### 'Delitve funkcij in somestja'

##### 1. Glavni poudarki iz predstavitve

V zadnjem času prihaja do sprememb v razporeditvi prebivalstva, delovnih mest in dejavnosti v smeri **koncentracije na medregionalni ravni**-metropolitanizacija oziroma krepitev Ljubljanske regije-in **dekoncentracije na znotrajregionalni ravni**. Slednje v večini primerov poteka iz večjih urbaniziranih središč proti manj urbaniziranim, obmestnim in podeželskim naseljem, kar opisujejo izrazi, kot so **suburbanizacija, postsuburbanizacija, periurbanizacija** in *urban sprawl*. Omogočili so jih predvsem izgradnja prometne (avtocestni križ) in IKT infrastrukture, povečana stopnja motorizacije in vsesplošen dvig standarda. Velikokrat jih spremljajo odklonilne konotacije, saj jih povezujemo s celo vrsto negativnih procesov, kot so izgubljanje kmetijskih zemljišč, širjenje javne infrastrukture, povečevanje potovanj, izguba časa, energije in podobno. Obenem pa zlasti v zadnjem času velikokrat govorimo o konceptih, kot so **policentrično mesto, regijsko mesto, mrežno mesto in mozaično mesto**, ki bi lahko ob ustreznih sistemskih prilagoditvah pomagali pri povečanju učinkovitosti upravljanja s prostorom.

Zaradi številnih družbenogospodarskih sprememb, vključno s krizo, ki smo jim priča v zadnjem času, postajajo čedalje pogostejše prakse najrazličnejšega **sodelovanja**. Tako govorimo o konceptih, kot so **delitev avtomobila** (*car sharing*), **delitveno gospodarstvo** (*shrung economy*), **sodelo** (*coworking*) in podobno. V večini primerov gre za pojav, v katerem več posameznikov uporablja eno dobrino, na primer avto, kolo, stanovanje ali hišo, hišne pripomočke, orodja, zemljišče. Glavni namen je **zniževanje stroškov** in iskanje **sinergijskih učinkov**, pri tem pa ima prednost **dostopnost pred lastništvom**. Na področju urejanja prostora je tovrsten primer denimo medobčinska uprava, kjer si več občin s skupnimi interesi deli infrastrukturo in funkcije za njihovo upravljanje.

Zaradi naštetih sprememb hierarhija naselij in teorija centralnih krajev nista več ustrezni pri sodobnem obravnavanju policentričnega razvoja. Mesta se ne povezujejo le vertikalno, ampak tudi horizontalno. Prihaja do **specializacije** mest, pri čemer je poleg konkurenčnosti in kohezivnosti pomemben vidik tudi **komplementarnost** storitev in funkcij s sosednjimi mesti. V Sloveniji so na deklarativni ravni po SPRS opredeljena somestja samo na **višjih prostorskih ravneh**. Koper-Izola-Piran skupaj tvorijo somestje kot nacionalno središče mednarodnega pomena. Slovenj Gradec-Ravne na Koroškem-Dravograd, Trbovlje-Hrastnik-Zagorje ob Savi, Brežice-Krško-Sevnica in Jesenice-Radovljica predstavljajo somestja kot središča nacionalnega pomena. Domžale-Kamnik in Šmarje pri Jelšah-Rogaška Slatina pa tvorijo somestji kot središči regionalnega pomena. Ob tem razen prostorske bližine ni jasno, kaj so kriteriji združevanja v somestja. SPRS po drugi strani zanemarja somestja, ki *de facto* obstajajo v obmejnem prostoru. To so predvsem Gorica-Nova Gorica, Gornja Radgona-Radgona, Milje-Škofije. Na podlagi študije ESPON TOWN bi lahko kot somestje, vsaj z morfološkega vidika, obravnavali tudi povezavo Kranj-Škofja Loka.



Somestja na **nižjih prostorskih ravneh** je v Sloveniji obravnaval projekt Attract SEE (Miklavčič s sodelavci 2014). Z analizo 75 OPN-jev je bilo ugotovljeno, da se funkcionalne naselbinske enote obravnavajo na dva načina:

- **Pridružena naselja**

Manjša naselja so pogosto pridružena večjim naseljem, s katerim se stikajo ali je razdalja med naseljema/naselji zelo majhna. V analiziranih OPN je na podlagi morfoloških meril opredeljenih aglomeracij skupaj 27, vanje je vključenih 68 naselij.

- **Somestja – vključena enakovredna naselja**

Nekatera naselja so v OPN-jih predstavljena na podlagi funkcijskih meril in v tem primeru so opredeljena kot somestja ali enakovredna naselja. V takšnih primerih si naselja delijo funkcije in dejavnosti, delovna mesta in podobno ter funkcionirajo kot ena naselbinska enota z enim ali več naselji. Takšnih somestij je 11, vanje pa je vključenih 25 naselij. Somestja največkrat sestavljata po dve naselji, v dveh primerih tri in v enem primeru štiri naselja.

Preglednica: Pregled pridruženih naselij ter somestij v analiziranih 75 OPN-jih (Vir: MzIP DzP).

Občina	Naselje z dodeljeno centralno vlogo	Pripadajoča/priključena	Somestje ali pripadajoče enakovredno naselje	OPN besedilo
Bovec	Trenta	Soča		pomembnejše lokalno središče
Bovec	Žaga	Srpenica		pomembnejše lokalno središče
Brda	Dolnje Cerovo		Gorenje Cerovo	lokalno središče
Cerknica	Cerknica	Podskrajnik		medobčinsko središče
Cerknica	Unec	Slivice		lokalno središče
Črnomelj	Srednji Radenci		Gorenji Radenci, Dolenji Radenci	manjši oskrbni centri in zaposlitvena središča
Črnomelj	Stari trg ob Kolpi	Deskova vas		pomembnejše lokalno središče
Črnomelj	Vinica	Drenovec		pomembnejše lokalno središče
Dobrova-Polhov Gradec	Dobrova		Polhov Gradec	pomembnejše lokalno središče
Dolenjske toplice	Dolenjske toplice	Sela		Občinsko središče
Dornava	Dornava	Mezgovci		lokalno središče
Idrija	Gorenji Vrsnik		Spodnji Vrsnik	lokalno središče



Idrija	Idrija	Spodnja Idrija	središče regionalnega pomena
Idrija	Črni vrh	Predgrize	pomembnejše lokalno središče
Ig	Brest	Tomišelj	lokalno središče
Kanal	Deskle	Ložice, Anhovo	lokalno središče
Komenda	Komenda	Gmajnica, Gora pri Komendi, Mlaka, Podboršt pri Komendi	pomembnejše lokalno središče
Komenda	Moste	Suhadole, Žeje pri Komendi	pomembnejše lokalno središče
Ljubljana	Spodnje Gameljne	Srednje Gameljne, Zgornje Gameljne	lokalno središče
Loška dolina	Lož	Stari trg	lokalno središče
Metlika	Suhor	Gornji Suhor pri Metliki	lokalno središče
Pivka	Dolnja Košana	Neverke	pomembnejše lokalno središče
Pivka	Klenik	Košana	lokalno središče
Prebold	Prebold	Dolenja vas	pomembnejše lokalno središče
Ribnica	Dolenja vas	Prigorica	lokalno središče
Rogašovci	Rogašovci	Sveti Jurij, Nuskova	lokalno središče
Ruše	Bistrica ob Dravi	Bezena, Log	lokalno središče
Straža	Straža	Vavta vas, Jurka vas, Rumanja vas	občinsko središče
Šenčur	Voglje	Voklo	lokalno središče
Šmarje pri Jelšah	Zgornje Tinsko	Spodnje Tinsko	lokalno središče
Žalec	Griže	Migojnica	lokalno središče
Žirovnica	Žirovnica	Breznica, Selo pri Žirovnici, Zabreznica	občinsko in lokalno središče

## 2. Zapisnik delavnice 'Delitve funkcij in somestja'

### Izhodiščna vprašanja delavnice:

- Kaj so merila in kriteriji združevanja mest/naselij v somestja?
- Katere metode uporabiti za opredelitev somestij?
- Do katere prostorske ravni združujemo mesta v somestja?



- Kako odpraviti zagate v administrativni opredelitvi/zamejitvi naselij/somestij?

### **Merila in kriteriji združevanja mest/naselij v somestja**

Med merila in kriterije združevanja mest/naselij v somestja so udeleženci uvrstili morfologijo (število prebivalcev), dnevno mobilnost delavcev in šolajočih, komplementarnost funkcij, obstoječe in potencialno sodelovanje, zgodovinsko povezanost in prometno dostopnost. Ob tem je treba upoštevati tudi čezmejni vidik. Razprava se je v veliki meri osredotočila na primer Nove Gorice in okoliških naselij. Izoblikovala se je trditev, da je lahko temelj somestja takšno naselje, ki ima določeno funkcijo zastopano v večji meri, kot bi bilo pričakovati glede na število prebivalcev oziroma potrebe lokalne skupnosti. Na primer v Šempetru je veliko delovnih mest (bolnice, podjetja itd.), zato se tja dnevno vozi veliko prebivalcev Nove Gorice in sosednjih krajev, v Novo Gorico pa hodijo prebivalci Šempetra in okoliških krajev na izobraževanje. To je bil izpostavljeno kot primer somestja, kjer si mesta dejansko delijo funkcije.

Podan je bil predlog, da se preveri, katere funkcije opravljajo mesta kot dela somestij (npr. Jesenice, Radovljica) po SPRS danes. Treba je primerjati načrtovano stanje z dejanskim in pri odstopanjih ukrepati. Nujno je torej treba preveriti/pogledati somestja tudi na terenu, kakšna so somestja videti danes in kako se med seboj razlikujejo.

### **Prostorska raven združevanja mest v somestja**

Pri vprašanju o tem, na kakšni prostorski ravni se kaže povezovanje funkcij in somestij, se je izpostavila razlika med posameznimi območji. Treba je natančno določiti, kje se želi spodbujati kohezivnost in zakaj ter kje konkurenčnost in zakaj. Za zglede bi se lahko obrnili na Evropsko združenje za teritorialno sodelovanje. Ukrepi so odvisni tudi od tega, katera razdelitev Slovenije (koliko enot) je osnova. Izpostavilo se je vprašanje, kako omejiti somestje. Na primer, zakaj ne bi poleg Nove Gorice in Šempetra v somestje vključili tudi Renč in Vogrškega?

### **Namen povezovanja v somestja**

S povezovanjem samih urbanih središč na nekem omejenem območju lahko prispevamo h dvigu konkurenčnosti prostora. Pri povezovanju v somestja pa se ne smemo omejevati samo na ožje območje, ampak lahko začnemo povezovati mesta v eno celoto. Na primer, to pomeni, da Nova Gorica ne potrebuje svoje bolnice (kot središče na neki določeni ravni), saj jo ima že Šempeter.

Z vidika financiranja iz državnih virov je bolj smotrno, da se pri somestjih izmed več naselij določi eno, ki prevzame določeno funkcijo. S tem se razbremenimo nepotrebne podvajanja funkcij in vlaganja v prekomerno (podvojeno) infrastrukturo.

Postavilo se je ponovno vprašanje, zakaj definirati somestja. Na to je sledil odgovor, da zaradi bolj usmerjenega investiranja, na primer, da se ne uredi poslovne ali obrtne cone v vsakem naselju, ampak le v nekaterih – na najbolj perspektivnih lokacijah. Potrebno je zato definirati, kakšni so kriteriji za somestje.

### **Opredelitev somestij**

Izpostavljeno je bilo, da je treba razlikovati med pojmom 'funkcionalna urbana regija' in pojmom 'somestje'. Pri prvem gre za povezovanje funkcij med naselji, pri drugem pa za povezovanje enako močnih središč, na primer v Zasavju. Kasneje je bilo omenjeno tudi, da bi lahko namesto enako močnih središč uporabili tudi izraz 'enako šibkih'. Najprej pa je treba določiti, kakšno vlogo imajo posamezna mesta v policentričnem razvoju in na podlagi tega



oblikovati kriterije za določanje somestij. Somestje v smislu morfologije in pa somestje v smislu delitve funkcij ni enako. Funkcijska somestja niso nujno zlita morfološko.

### **Vloga regionalnega planiranja (oz. njegova odsotnost)**

Več udeležencev je poudarilo pomanjkanje regionalne politike ter preveliko število manjših občin.

Treba je razmisliti o sistemskih spremembah prostorskega planiranja. Planiranje posameznih občin bi moralo biti povezano. Tako bi preprečili ustanavljanje con v vsaki občini in prihranili sredstva ter prostor. Dopuščanje razvoja centrov na več lokacijah je povzročilo, da so se uničevale preobsežne površine – na primer kmetijske površine. Eden od problemov SPRS-ja je njegovo dejansko (ne)uveljavljanje. Kljub tem, da so številni posegi v nasprotju s SPRS, se odobrijo (npr. pozidava kmetijskih zemljišč). V 80. letih so že preverjali, če so občinski načrti v skladu s srednjeročnim in dolgoročnim državnim planom. Tudi danes bi moral biti SPRS v funkciji varovalca lokalnega prostora.

Pri SPRS se ukvarjamo z urbanimi središči in regijami. Lahko bi izhajali iz koncepta funkcijskih urbanih regij. Tako bi z novim SPRS lahko naredili/ uvedli funkcionalne urbane regije, ki se lahko prekrivajo. Tako ne določimo regij z ostrimi mejami. To gre tudi v skladu s težnjami nekaterih, ki si znotraj somestij predstavljajo predvsem neformalne načine sodelovanja.

Izpostavljeno je bilo tudi vprašanje, kako se bo SPRS vpletel v druge akte. Na MOP-u so denimo uspeli doseči, da so na podlagi zakonodajne podlage v RRP-jih enotno opredeljeni omrežje središč in projekti širšega regionalnega pomena.





## 4 DELAVNICA: ALTERNATIVNE OBLIKE ZAGOTAVLJANJA FUNKCIJ/STORITEV SPLOŠNEGA POMENA

(Moderator: dr. Janez Nared; zapisnik: dr. Jernej Tiran)

Nared (uvod): nekatere funkcije imajo centralnost, nekatere pa morajo biti zagotovljene po celotnem teritoriju; uvedba interneta - spremembe ... Ali je zdaj samo po sebi umevno, da teh funkcij ne potrebujemo več? Kakšne so oblike zagotavljanja funkcij? Katere so te funkcije? Prostorska pokritost? Staranje prebivalstva – večji pomen lokalne ravni? Večji pomen socialnih storitev? Določene storitve prevzemajo gospodarski subjekti ... nove situacije, pomembne z vidika oskrbe; a tudi problem – na kakšen način jih zagotavljat, ker jih izpodrivajo nove storitve? Katere storitve zagotavljati na ravni celotne države? Katere lahko nadomestimo s spletom? Kako splet vpliva na utečene funkcije?

Komentar publike: funkcije, ki so nam vsem v interesu, naj zagotovi država: varnost, zdravje (pitna voda, odpadki, vodni viri ...); pošta npr. ni tako pomembna in se bo morala preoblikovat, prebivalci pa na to navaditi ...

Nared: morda je rešitev reorganizacija – npr. združevanje pošt in gostiln?

Bole: ampak kako to zagotoviti v tržnih razmerah?

Komentar publike: SSGP: pošta je taka storitev, rešitev je tudi osebni pismonoša (ga pokličesh ...); verjetno bodo tudi druge storitve šle v tej smeri ... (npr. prevoz na klic – je bolj racionalno!). V Švici imajo funkcije lahko tudi drug pomen - vozi poštni avtobus, ki zagotavlja poštno, turistično storitev ... mi smo pa že prešli na kombi ... (?). Pošta se bo tem spremembam prilagajala, ker je tržna institucija ...

Komentar publike: potrebno je opredeliti funkcije, ki jih mora res zagotavljati država!

Nared: so izhodišče lahko človekove funkcije? bivanje, izobraževanje, delo, promet, prosti čas.

Komentar publike: Dajmo se omejiti na zagotavljanje funkcij ... ni treba, da država zagotavlja vrtce - morda osnovni nivo, za tiste, ki si tega ne morejo privoščiti ... modernizacija: učenje na daljavo! (Norveška); podružnične šole: za starše niso obvezne ...

Nared: zagotavljanje osnovne infrastrukture (internet): je država s tem opravila svojo dolžnost, če je še vedno toliko ljudi elektronsko nepismenih? Primer e-računa, ki je obvezen pri poslovanju z državnimi organi ... kaj tu lahko naredi država?

Komentar publike: staranje prebivalstva poraja problem: »vedno več interneta, mi se pa ne spoznamo na to«; tu bo potrebno še veliko dela ...

Nared: ne moremo pričakovati, da bodo vsi elektronsko pismeni / nismo vsi enako mobilni!



Bole: najprej je treba rešiti problem fizične dostopnosti! (npr. primerna frekvenca avtobusov).

Hkrati pa je treba reševati vidik ekonomske učinkovitosti – država nima denarja!

Nared: krčenje pošte; evropska direktiva o SSGP: pošta mora biti na voljo 5 dni v tednu; drugačen je primer zdravnika v sosednji stavbi, čakalna doba pa je eno leto ...

Komentar publike: Primer majhnih trgovin – neenakomerna dostopnost znotraj območij ... in problem zagotavljanja kakovosti! Primer so Škocjanske jame: prizadevali so si, da dobijo trgovino nazaj (za turiste).

Občine lahko svoje naredijo z nizko najemnino ...

Potujoče trgovine – nimamo pregleda nad tem, kje poteka ...

Primer iz Francije: vas na meji s Švico ima tržnico z morskimi jedmi v soboto dopoldne – velik domet! Italija – sejmi kot način oskrbe.

Katere storitve pa lahko izpustimo? Upravne funkcije, bančništvo? Treba je vseeno znati interpretirati vse te e-informacije ...

Komentar publike: vseeno je treba imet usposobljene ljudi.

Nared: je rešitev e-kotiček s svetovalcem? Za pošto, banko ... v krajevnih/ vaških skupnostih problem ni toliko finančni, kot organizacijski ...

Nared: staranje prebivalstva: »vrtci za starejše« kot nove oblike; ali je to zniževanje standardov?

Nared: različni sektorji imajo različne predstave o tem, kaj je zaželeno z vidika racionalnosti? Marsičesa pa tudi zakonodaja ne dopušča ...

Društva – jih je veliko, lahko bi jih bolj izkoristili, da bi počeli splošno koristne stvari ...

Kaj pa zakon o dolgotrajni oskrbi? Bi bilo treba zapisat v zakon ... Lahko bi se pomagalo tudi svojcem, ki marsičesa še ne znajo in bi lahko bilo ceneje ...

Poskus: mešanje vitalnih starejših z vrtci! To bi bila lahko obojestranska korist!

Storitve na osebni ravni se deinstitutionalizirajo

Dobro bi bilo, da bi občine same spodbudile oskrbo.

Država naj bolj stimulira pravilno delovanje privatnih subjektov

Internet omogoča neslutene možnosti – ne da samo desocializira, ampak tudi povezuje!

Povsod so alternativne možnosti, situacija nas sili v njihovo iskanje. Zakonodaja bi morala dopustiti, da bi se jih dalo poiskati.



e-storitve državne uprave: država bi z minimalnimi vložki te storitve digitalizirala: možno je oblikovanje e-točk s svetovalci.

Ključen je internet + dostopnost.

Država naj zagotavlja dostopnost, bodisi v fizični bodisi v e-obliki.

Veliko storitev že obstaja, država pa nima pregleda nad njimi .

#### **Delavnica št. 4 – KLJUČNA SPOROČILA:**

- Ne moremo pričakovati, da bodo vsi enako elektronsko pismeni in mobilni; hkrati je treba reševati problem fizične dostopnosti (npr. pogostost JPP), da ne bo vse vodilo v socialno izključenost; pri dostopnosti pa je treba reševati tudi vidik kakovosti
- ti izzivi so relevantni na najnižji prostorski ravni; Slovenija – specifičen poselitveni vzorec!
- Je rešitev za zagotavljanje osnovnih funkcij modernizacija (npr. e-izobraževanje) ali pa reorganizacija (npr. združevanje pošt in gostiln)?
- so za Slovenijo rešitev e-kotički na sedežih vaških ali krajevnih skupnosti, kjer bi bil prisoten tudi svetovalec? Nekatere temeljne storitve (pošta, banka) na enem mestu? Bolj organizacijski kot finančni izziv! Podeljevali bi koncesijo ...
- nove oblike: »vrtci za starejše« - kako zagotoviti ustrezen standard oz. zagotoviti primerno kakovost? Treba bi bilo tudi prilagoditi zakonodajo!

## **SKLEPNA RAZPRAVA**

#### **Ugotovitve z delavnic:**

- Opredelitev hierarhije naselij: naj se izdvoji Ljubljano, ki naj bo svoja kategorija; katere funkcije imajo mednarodni pomen?
- Kaj je središče vicinalnega pomena? So to soseske? Izziv, da najdemo primernejši izziv za to stopnjo;
- Težava je v primerljivosti teh 6 ravni z ravnmi, ki smo jih poznali do sedaj. Središče lokalnega pomena – številna imajo dovolj funkcij, pa niso občinska središča in obratno!
- V izboru funkcij manjkata promet in logistika. Podoben problem so tudi pristanišča, letališča. Pomen intermodalnih stičišč za trajnostno naravnani razvoj.
- Področje uprave, socialno delo – upoštevati je treba najnižji nivo (krajevni uradi ...);
- Ali imajo društva tudi centralno funkcijo? Katera društva so to (gasilska, kulturna, mladinske organizacije,...) – to bi bilo dobro upoštevati predvsem na lokalnih nivojih.



- Ali pri naseljih na lokalni ravni določiti minimalne kriterije za izpolnjevanje ali širše – npr. vsaj 5 izbranih kriterijev (ustreznejši je verjetno minimalni kriterij); ali ima gostilna še vedno centralno funkcijo?
- Morfološka in funkcijska merila so vse bolj pomembna, vsaj toliko kot storitve! So manj občutljiva na lokacijo funkcije, internet. Naj se ta merila bolj upoštevata v strokovnih podlagah!
- Država lahko le posredno vpliva na funkcije (npr. turizem, JPP); morda manjka merjenje konkurenčnosti, kohezivnost pa je dobro pokrita; vzpostaviti bi bilo potrebno nova merila: primer Idrije, ki močno prispeva h konkurenčnosti, je okno v svet cele Slovenije!
- Potrebni so kazalniki tehnološkega razvoja, turističnega obiska ...
- V nekaterih primerih so problemi pri opredeljevanju morfoloških kriterijev – primer Nove Gorice: bolnišnica v Šempetru – drugi občini; SPRS naj ta območja morfološko in funkcijsko poveže.
- Pri opredelitvi somestij sta dva vidika: vidik morfologije (prostorska zraščenaost) in vidik delitve funkcij. Pri opredelitvi nam manjka regionalno načrtovanje! Predlogi: da bi poskušali skozi funkcionalne regije pripeljati regionalno načrtovanje v prostorsko načrtovanje in s tem pokriti odsotnost te srednje ravni; potem bi bil SPRS varovalec lokalnega prostora – da se ne bi zaradi razdrobljenosti občin zgradilo preveč poslovnih con in uničevalo prostor;
- bottom-up: iti na teren in najti prakse, ki že funkcionirajo; bolj prožen pristop, tesnejše povezovanje z RRA – iskanje dobrih praks.
- MOP: vse RRA so že določile omrežje središč in projekte mednarodnega pomena; MOP je identificiral, kje na nižjih ravneh prihaja do zraščanja naselij in s tem oblikovanja funkcionalnih regij.
- Funkcije prevzema internet, prihaja tudi do združevanja; postavlja se vprašanje relativne in dejanske dostopnosti do storitev (številni primeri). Ključno je zagotavljanje dostopnosti na katerikoli način;
- Katere so tiste storitve, ki so ključne (naj jih zagotavlja država) in katere naj zagotavlja privatni sektor – težka naloga; predvsem je treba zagotoviti pregleden sistem, za kaj naj poskrbi država in za kaj ne; zagotoviti sistem, ki bo zagotavljal dostopnost; naloga države: e-storitve + e-točke na lokalni ravni (internet + svetovalec)
- Do katere ravni mora SPRS iti? Kako se lotiti somestij? So relikti? Kakšno vlogo jim dati? Marsikatero somestje namreč ne živi tako, kot smo si želeli. Kako preseči lokalne delitve znotraj središč? Primer Nove Gorice ...